CZU: 929:655.1 + 655.1(478-21)(091) https://doi.org/10.59295/lrr2024.15

Informații inedite despre Nicanor Dezideriev și tipografia sa particulară din Chișinău[1]

Igor CERETEU
INSTITUTUL DE ISTORIE AL UNIVERSITĂȚII DE STAT DIN MOLDOVA
0009-0004-6338-9313

New information about Nicanor Dezideriev and his particular typography from Chisinau. The printing activity in Chisinau began with the opening in 1814 of the Exarchist Printing House with the contribution of Metropolitan Gavriil Bănulescu-Bodoni, in which only books of church use and some didactic ones were printed. In 1834, the Printing Office of the Regional Administration was opened in Chisinau, which executed all the printing orders of the Governor's Chancellery and other state institutions. After long efforts, on January 17, 1841, Achim Popov established the first private lithography in Chisinau, and after numerous efforts, on May 4, 1843, he obtained permission to install a printing house. It was only on April 9, 1858, that the establishment of private printing houses in the empire was allowed by the decision of the Russian senate. Among the first requests, after the appearance of this decision, was that of Nicanor Ilarion Dezideriev, who, following the steps forwarded to the governor of Bessarabia and the Ministry of Internal Affairs, obtained permission to open the second private printing house in Bessarabia on May 19, 1858. In 1875, Nicanor Dezideriev died and the printing house was taken over on December 12, 1875 by his sister, Sofia Dezideriev. She, being sick and following a course of treatment in the city of Balta, her brother Pavel Desideriev insists on July 18, 1879 to manage his sister's printing house. Sofia Desideriev died shortly after, and on July 28, 1879, Pavel asks for permission to sell Sofia Desideriev's printing house to Ivan Alexandrovich Lupandino, a resident of Chisinau, a law candidate at Moscow University: a fast typewriter, a manual printing press, different sets of letters in nine different wooden boxes, recorded in the rope notebooks of the printing house. In July 1879, the certificate was issued allowing Ivan Lupandino to buy Sofia Desideriev's printing house. The printing house was taken over in 1880 by his wife Maria Rafailovna, who after her husband's death remarried and became Vishnevski. He managed the printing house until June 2, 1889, when he sold it to Alexandr Kontramadov. From this moment on, the traces of the printing house established by Nicanor Desideriev are lost.

Keywords: Dezideriev, private printing house, forms, book, documents, modernization, Sovia Dezideriev, Ivan Lupandino, Maria Vishnevski, Alexandr Kontramadov.

[1] Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului: *Coordonatele modernizării social economice, politice, administrative și culturale în Moldova, Basarabia, RASSM, RSSM și Republica Moldova în context regional și european (studii, documente, sinteze).* Codul subprogramului: 010401.

Activitatea tipografică din Basarabia demarează în timpul Mitropolitului și Exarhului Gavriil Bănulescu-Bodoni (1812-1821), care în 1814 înființează la Chișinău tipografia, numită până la sfârșitul păstoririi sale „exarhicească". În tipografia eparhială au fost imprimate atât cărți de factură religioasă în limba română pentru bisericile și mănăstirile din eparhie, cât și didactică pentru elevii Seminarului Teologic, înființat după anexarea Moldovei dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus. Sunt atestate și cărți în limba rusă, însă numărul lor este destul de mic în comparație cu cele în limba română, dovadă că populația Basarabiei în secolul al XIX-lea era prepondererent românească.

Unele surse indică la faptul că, odată cu organizarea administrației regionale în 1818, a fost deschis un atelier tipografic, care imprima formulare și alte documente realizate la comanda autorităților laice. La momentul actual al cercetărilor nu sunt dovezi documentare sigure despre înființarea acestei tipografii, însă există câteva mențiuni pasagere, conform cărora tipografia funcționează din momentul constituirii administrației regionale[2]. Acest mic atelier nu era în măsură să satisfacă necesitățile instituțiilor laice din Chișinău, de aceea se apela la tipografii și litografii din Odesa, unde acest meșteșug era mai avansat decât la Chișinău. În literatura de specialitate se admite că până la mijlocul deceniului trei al secolului al XIX-lea tipografia eparhială a fost unica din Basarabia și era dotată cu cinci teascuri, care imprimau cărți exclusiv la comanda autorităților religioase[3]. Această oficină nu accepta comenzi particulare sau ale autorităților laice. Cancelaria guvernatorului apela, așa cum am menționat mai sus, la tipografiile din orașele mai apropiate, de cele mai multe ori, se adresau la cele din Odesa.

Există dovezi sigure de funcționare a tipografiei administrației regionale în 1834, iar în 1835 au fost alocate mijloace financiare pentru înființarea unei tipografii de stat la Chișinău. Evident, această tipografie exista, însă era în stare precară și nu putea satisface necesitățile de imprimare a formularelor pentru cancelaria guvernatorului. În unele documente de arhivă se menționează anul 1834 ca moment al înființării tipografiei administrației regionale de la Chișinău[4]. În corespondența dintre administrația Basarabiei și trezoreria de la Chișinău se indică la înființarea tipografiei în anul 1835, când la 13 august, prin decizia guvernatorului militar al Basarabiei, Departamentul Trezoreriei de Stat a prevăzut suma de 9477 rub. pentru înființarea tipografiei pe lângă administrația regională a Basarabiei,

---

2 Vezi referitor la organizarea administrativă a Basarabiei: Alexei Agachi. Așezământul de organizare administrativă a Basarabiei din 29 aprilie 1818. În: *Akademos*, nr. 3 (34), septembrie 2014, p. 127-137.

3 Vezi: Agenția Națională a Arhivelor Direcția Generală a Arhivei Naționale, F. 733, inv. 1, d. 564 (în continuare se va cita: ANA DGAN); Авксентий Стадницкий. Бессарабская экзаршеская типография при Кишиневском Архиерейском Доме. În: *Кишиневские Епархиальные Ведомости,* 1892, 1-2, p. 13-29; Idem, *Гавриил Банулеско-Бодони. Экзарх Молдо-Влахийский (1808-1812) и Митрополит Кишиневский,* Кишинев, 1894, XVI p., 374 p., LIV p.; Const. N. Tomescu. Tipografia Duhovnicească Exarhială din Basarabia. În: *Arhivele Basarabiei,* An III, № 4, 1931, p. 265-266; Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă,* Chișinău: Editura Enciclopedică „Gheorghe Asachi", 1992, p. 34-35; Nicolae Popovschi, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși*, Chișinău: Museum, 2000, p. 41-43; Maria Danilov, *Cenzura sinodală și cartea religioasă în Basarabia. 1812-1918 (între tradiție și politica țaristă),* Chișinău: Bibl. Tyr agetia, 2007, 264 p.; Igor Cereteu, *Cartea românească veche în Basarabia: istorie, circulație, valoare documentară*. București–Brăila: Editura Academiei Române, Editura Istros, 2019. 545 p. etc.

4 ANA DGAN. F. 6, inv. 10, d. 334, f. 102; F. 2, inv. 1, d. 8852, f. 13.

sumă care a fost alocată la 20 august 1835[5]. Este vorba, probabil, de o reorganizare, extindere și utilare cu noi piese și teascuri a vechii tipografii, înființată odată cu administrația regională a Basarabiei.

După îndelungate eforturi, la 17 ianuarie 1841, Achim Popov înființează la Chișinău prima litografie privată, iar în urma a numeroase demersuri, la 4 mai 1843 a obținut permisiunea de a înființa și o tipografic pe lângă litografia sa[6]. Aceste trei tipografii realizau comenzile de imprimare din Basarabia: tipografia exarhicească îndeplinea comenzile Mitropoliei Chișinăului și Hotinului, tipografia administrației regionale executa toate comenzile de tipărire ale cancelariei guvernatorului și ale altor instituții de stat, iar prima tipografie particulară, a lui Achim Popov, realiza diferite comenzi cu plată, fără implicarea instituțiilor religioase. În tipografia particulară a lui Achim Popov au fost tipărite formulare, blanchete, documente, etichete comerciale și cărți.

Conform deciziei senatului rus din 9 aprilie 1858, s-a permis înființarea tipografiilor particulare în imperiu. Astfel, au fost depuse numeroase solicitări către instanțele superioare de a se permite înființarea tipografiilor private în diferite orașe ale Basarabiei. Pentru a iniția activitatea tipografică, era necesar, în mod obligatoriu, un spațiu amenajat și utilaj tipografic. Presele, utilajul tipografic și literele erau cumpărate de la Odesa. Doar astfel, solicitanții obțineau certificatul de a înființa o tipografie. Permisiunea era obținută în multe cazuri extrem de greu. Era necesar avizul poliției locale, în care se argumenta că persoana respectivă nu are abateri de la legislație și este de încredere din punct de vedere moral și politic. Doar după obținerea acestor informații, guvernatorul militar al Basarabiei, în alte cazuri Ministerul de Interne sau guvernatorul general, semnau permisiunea, după care se elibera un certificat de activitate.

Printre primele solicitări, după apariția acestei decizii, a fost cea a funcționarului Nicanor Ilarionov Dezideriev, care, în urma demersurilor înaintate către guvernatorul militar al Basarabiei și Ministerul Afacerilor Interne, a obținut permisiunea de a deschide a doua tipografie privată în Basarabia la 19 mai 1858, după cea a lui Achim Popov, deschisă la 4 mai 1843[7]. În documentele de arhivă, valorificate până în prezent, nu există date biografice despre Nicanor Dezideriev. Se cunoaște doar că a avut o soră, Sofia, și un frate, Pavel, care nu locuia în Chișinău. Documentele sunt destul de sărace în informații referitoare la familia sa, însă se pare că nu a fost căsătorit și nu a avut urmași, deoarece după moarte, tipografia a fost moștenită de Sofia Dezideriev. Despre originile sale etnice, de asemenea, nu există informație, dar se pare că era supus polonez.

Odată cu apariția deciziei senatului privind înființarea litografiilor și tipografiilor private, au depus cerere către instanțele responsabile din Basarabia mai multe persoane. Tipografia particulară a lui Popov fusese înființată cu mult anterior celei deschise de către Dezideriev, de comun acord cu guvernatorul Basarabiei și Ministerul Afacerilor Interne, și tipărea diferite comenzi particulare. Nicanor Dezideriev își dorea să se impună pe piața de produse tipografice din

[5] ANA DGAN. F. 2, inv. 1, d. 4493, f. 1-3.
[6] ANA DGAN. F. 2, inv. 1, d. 3078, f. 5; F. 6, inv. 2, d. 1, f. 2, 8.
[7] ANA DGAN. F. 6, inv. 10, d. 334, f. 102.

Basarabia în concurență cu Achim Popov. Concurența cu Popov a fost loială, iar colaborarea – destul de productivă.

Activitatea tipografică a lui Nicanor Dezideriev s-a desfășurat în parametrii legali și avea capacități mai reduse și mai puțini clienți, în comparație cu celelalte trei tipografii existente în Basarabia. S-au păstrat mai puține documente despre activitatea lui Nicanor Dezideriev, însă conținutul celor existente indică faptul că acesta realiza, în mare parte, comenzi particulare. Există puține dovezi despre tipărirea cărților de către Nicanor Dezideriev. La momentul actual al cercetărilor, este cunoscut despre imprimarea unei cărți de factură religioasă în limba română: *Arătarea căii întru împărăţiia ceriului. Voroavă din învăţăturile cătră creştini, cei nou-luminaţi a protoiereiului soborului arhistratig Mihail din Sitha Ioan Veniaminov, ce-i acum preaosfinţitul Innochentie, Episcopul Kamciatskii, Kurilskii şi Aleutskii. S-au tălmăcit de pe limba rusască de preotul bisericii Sf. Mucenic Dimitrie din Izmail Ioann Dogari. Изданиe второе. Chişinău. În tipografia lui Dezideriev, 1860*[8]. Cartea prezintă: 1 f.t., 52 p. Text cu negru, pe o coloană, cu 44 de rânduri pe pagină. Cu alfabet de tranziție. La sfârşitul textului – o finală simplă. Pe verso-ul foii de titlu este aprobarea Comitetului Cenzurii Duhovniceşti din 21 mai 1860, cenzor fiind arhimandritul Fotie. Prima ediție a acestei cărți a apărut în 1859 în tipografia lui Achim Popov. Se poate admite că tirajul a fost mic, din care cauză în anul următor cartea a fost retipărită de Dezideriev. Imprimarea cărții în același format, cu același număr de pagini indică faptul că matrițele au fost preluate de la Achim Popov.

A doua carte tipărită de Nicanor Dezideriev este semnată de P. Gherbanovschi, *Cap de bou*, 1872: *Капъ-де-боу. Историческій эпизодъ изъ Бессарабской жизни XVI Столѣтія. Въ семи лирическихъ картинахъ сочинене П. Гербановскаго. Изданіе книгопродавца Дунинъ-Барковскаго. Кишиневъ. Печатано въ типографіи Н. Дезидерiева. 1872*. (*Cap-de-bou. Episod istoric din viața basarabeană a veacului XVI. În șapte imagini lirice compuse de P. Gherbanovski. Ediția negustorului de cărți Dunin-Barkovski. Chișinău. Imprimată în tipografia lui N. Dezideriev*. 1872 – traducere din limba rusă de I.C.) Pe verso: Дозволено цензурой. Одесса. 30 Января 1872 (Acceptat de cenzură. Odesa. 30 Ianuarie 1872 – traducere din limba rusă de I.C.). Conform descrierii lui Alexandru David, cartea prezintă: „volum în 25 x 18 cm, 51 p. + (2 f.), tipărită cu litere rusești noiu, pe hârtie subțire albă. Cartea cuprinde versuri cu multe cuvinte moldovenești, iar la sfârșit se dă traducerea cuvintelor moldovenești, intrate în text. Exemplarul se afla la V. Adiasevici din Chișinău”[9].

Dezideriev și-a deschis atelierul tipografic într-o perioadă, când această meserie începe să obțină teren în Basarabia, mai ales că exista un temei juridic pentru înființarea unor astfel de ateliere. Se pare că a avut numeroși concurenți pe parcursul activității sale. Din documente reiese că a fost în concurență acerbă cu un alt pretendent la deschiderea unui atelier tipografic. Este vorba de funcționarul

[8] Alexandru David, *Tipăriturile românești în Basarabia sub stăpânirea rusă (1812-1918)*, Chișinău, 1993, nr. 88; *Bibliografia Românească Veche*, II, p. 160, nr. 27506; Igor Cereteu, *Cartea românească și modernă în fonduri din Chișinău. Catalog*, Iași: TipoMoldova, 2011, p. 290, nr. CCCVIII/878-891; *Cartea Moldovei. Sec. XVII – încep. sec. XX. Vol. 3. Cartea modernă, sec. XIX – înc. sec. XX. Catalog general*. Red. șt. și autor al stud. introductiv acad. Andrei Eșanu, Chișinău, 2012, p. 39, nr. 176.

[9] Paul Mihailovici, *Tipărituri românești din Basarabia de la 1812 până la 1918*, București, 1940, p. 147-148, nr. 257.

Nicolai Feodorov Konceakovski, care a fost susținut de Timofei Lobanov, venit în Basarabia de la Odesa. Aceste două persoane au creat numeroase dificultăți în activitatea tipografică a lui Nicanor Dezideriev.

A existat un conflict între Nicanor Dezideriev și Timofeil Lobanov, în care a fost implicat și Nicolai Konceakovski. Lobanov este absolvent al școlii de caritate din Odesa. După absolvirea acestei instituții, a obținut atestatul și a fost angajat la tipografia orășenească din Odesa, unde a activat în calitate de zețar timp de zece ani. În perioada activității sale la Odesa, a realizat mai multe comenzi ale reprezentanților administrației din Chișinău, de la care a înțeles că la mijlocul secolului al XIX-lea tipografia din acest oraș era în stare defectuoasă[10]. Astfel, Lobanov solicită la 6 februarie 1851 guvernatorului militar al Basarabiei Pavel Ivanovici Feodorov să accepte reorganizarea tipografiei și înlocuirea vechiului inventar cu utilaj nou[11]. Acesta și-a propus serviciile sale de a organiza din nou tipografia și a expediat la 21 aprilie 1851 guvernatorului Novorosiei și Basarabiei un mesaj, în care solicită să i se permită reorganizarea tipografiei regionale de la Chișinău. Timofei Lobanov a obținut permisiunea de a inspecta și a inventaria averea tipografiei administrației regionale a Basarabiei. A constatat că majoritatea inventarului și utilajului era defectuoasă și necesita reparație sau chiar înlocuire[12]. Timofei Lobanov s-a obligat să cumpere din banii săi cantitatea de litere necesară, din cele mai noi apărute pe piață, să instruiască zețarii și să contribuie ca tipografia să prospere. Acesta a impus condiția ca în decurs de cinci ani să-și însușească venitul tipografiei, pentru a-și recupera cheltuielile[13].

Condițiile propuse de Timofei Lobanov au fost destul de îndrăznețe. În urma analizei acestora de către gubernatorul general al Novorosiei și Basarabiei, proiectul a fost respins categoric și s-a ordonat să se identifice alte soluții pentru a reface tipografia. Mai mult decât atât, tipografia era de stat și imprima unele documente secrete, iar arendarea ei de către o persoană particulară era contrară legii[14].

Se pare că Lobanov a rămas în Basarabia și a continuat să activeze în calitate de tipograf. A încercat să obțină permisiune de la instanțele superioare ale statului de a înființa o tipografie, însă nu a obținut certificatul. Acesta nu era agreat, pentru că a manifestat incorectitudine cu tipografia duhovnicească de la Chișinău, unde a fost angajat în calitate de tipograf la 26 august 1850. Din documentele de arhivă reiese că Lobanov și-a asumat mijloace financiare din vistieria tipografiei eparhiale, care nu îi aparțineau[15].

Datorită faptului că avea reputație proastă în Basarabia și în întreaga gubernie, Timofei Lobanov nu a fost acceptat de guvernatorul Novorosiei și Basarabiei să reorganizeze tipografia Administrației Regionale. Nu sunt cunoscute alte activități ale lui Lobanov, doar că din documente, acesta s-a aflat în conflict cu Nicanor Dezideriev. Deoarece nu a obținut permisiune de a înființa o tipografie din cauza comportamentului său, l-a implicat pe Nicolai Konceakovski și s-au opus funcțio-

[10] ANA DGAN. F. 2, inv. 1, d. 5655, f. 2, 6.
[11] *Ibidem*, f. 8-10.
[12] ANA DGAN. F. 2, inv. 1, d. 5655, f. 7-8; F. 6, inv. 9, d. 689, f. 30.
[13] ANA DGAN. F. 2, inv. 1, d. 5655, f. 1.
[14] *Ibidem*, f. 10-11.
[15] ANA DGAN. F. 6, inv. 9, d. 689, f. 43.

nării tipografiei lui Dezideriev. A existat un proces de judecată, despre care nu se cunosc prea multe detalii, însă avem convingerea că Dezideriev a fost îndreptățit, iar Nicolai Konceacovski i-a confiscat abuziv o parte a utilajului tipografic.

Este știut din documente că Nicolai Konceakovski a depus o solicitare de a deschide o tipografie particulară la Chișinău la 24 septembrie 1859, când tipografia privată a lui Nicanor Dezideriev deja funcționa. Pentru confirmare, acesta a prezentat o scrisoare de garanție, semnată de 13 persoane, stabilite în Chișinău[16]. Scrisoarea cu lista nominală nu s-a păstrat, însă printre semnatari, presupunem că putea fi și Timofei Lobanov.

Această neînțelegere poate fi explicată prin existența unei concurențe acerbe între Nicanor Dezideriev, pe de o parte, și Timofei Lobanov cu Nicolai Konceakovski, pe cealaltă parte. Ultimii se aflau în relații prietenești și, probabil, aveau susținere din partea autorităților regionale. Disensiunile s-au transformat într-un conflict deschis, iar părțile au ajuns în judecată. Procesul s-a desfășurat la Judecătoria Regională Chișinău-Orhei. Nicanor Dezideriev s-a opus vehement deschiderii de către Lobanov a unei tipografii private în Chișinău, pe care ar fi trebuit să o administreze Konceakovski. Deoarece Konceakovski nu s-a conformat deciziei judecătorești, la 12 octombrie 1859 Nicanor Dezideriev scrie o plângere către țarul Rusiei Alexandr Nicolaevici. Acesta descrie că, după decizia Judecătoriei Regionale Chișinău-Orhei în legătură cu neînțelegerea dintre Dezideriev și Lobanov privitoare la deschiderea unei tipografii în Chișinău, Konceakovski a confiscat utilajul tipografic, care aparținea lui Dezideriev: mașină de scris rapid, o presă din fontă, casetele și un mare număr de seturi de litere. Nicanor Dezideriev a aflat din surse sigure că Nicolai Konceakovski a scris un demers către guvernatorul Basarabiei de a i se permite deschiderea unei tipografii, însă se cunoștea că el nu cumpărase utilaj tipografic. Dezideriev insistă către autorități să nu-i permită lui Konceakovski deschiderea tipografiei, până când problema nu va fi soluționată prin judecată și insistă ca acesta să-i cumpere mașină de scris și litere[17].

Se pare că Nikolai Konceakovski era susținut de autoritățile regionale ale Basarabiei și avea unele relații în cele imperiale. La 15 octombrie 1859 Ministrul Afacerilor Interne expediază cancelariei guvernatorului regiunii Basarabia solicitarea repetată de a permite funcționarului Nicolai Konceakovski de a deschide o tipografie în Chișinău[18]. Mai mult decât atât, există o confirmare a administratorului tipografiei regionale că nu ar fi un impediment în calea înființării unei tipografii private, adică cea a lui Konceakovski[19].

Între timp, Ministrul Afacerilor Interne a fost informat despre ilegalitățile comise de Konceakovski și la 17 octombrie 1859 ministrul expediază pe numele guvernatorului regiunii un demers, din care reiese că Nicolai Konceakovski ar fi luat abuziv de la secretarul Dezideriev mașini tipografice[20].

16 ANA DGAN. F. 2, inv. 1, d. 7032, f. 3.
17 *Ibidem*, f. 5-6.
18 *Ibidem*, f. 1.
19 *Ibidem*, f. 2.
20 *Ibidem*, f. 4.

Cu toate acestea, la 19 octombrie 1859 Konceakovski se adresează printr-un demers guvernatorului militar al Basarabiei, în care insistă să i se permită, în baza cererii din 24 septembrie, înființarea unei tipolitografii la Chișinău, argumentând că are utilajele necesare pentru activitatea unui asemenea atelier[21]. Acesta argumentează că înființarea unui atelier tipografic privat la Chișinău este necesară, deoarece în oraș există trei tipografii: prima pe lângă Consistoriul Duhovnicesc și alte două private – a lui Achim Popov din Grigoriopol și a lui Dezideriev. Prima nu avea dreptul să tipărească comenzi particulare, cu excepția celor de la Consistoriul Duhovnicesc, iar celelalte două sunt în concurență loială. Acesta motivează prin faptul că, dacă va apărea a treia tipografie privată, concurența va crește, iar serviciile și produsele tipografice vor fi mai calitative și competitive. Konceakovski imploră autoritățile să-i permită deschiderea unei litografii și tipografii în Chișinău, ori, așa cum admite autorul demersului, autoritățile încurajează artele. Acesta solicită, de asemenea, să fie informat despre rezultat, ca, în caz că răspunsul va fi negativ, să se adreseze în instanțe superioare[22].

După îndelungate eforturi și rezistență din partea lui Dezideriev, Konceakovski obține la 14 noiembrie 1859 certificatul, prin care i se permite deschiderea atelierului tipolitografic. Deși a fost confiscat abuziv utilajul tipografic și dispozitivele de tipărire ale lui Nicanor Dezideriev, tipografia sa particulară a continuat să funcționeze. Documentele nu mărturisesc despre restituirea lor, dar credem că Dezideriev dispunea de utilaj tipografic suficient.

Tipografia lui Nicanor Dezideriev a continuat să funcționeze fără întrerupere până în anul 1875, când acesta a decedat. Întreprinderea a fost moștenită la 12 decembrie 1875 de sora sa Sofia Ilarionovna Dezideriev, când obține permisiunea de a prelua tipografia fratelui său[23].

Sofia Dezideriev a continuat să tipărească formulare, blanchete și etichete. Este cunoscut, de asemenea, că aceasta suferea de o boală ce necesita tratament în orașul Balta. În timpul aflării proprietarei tipografiei la tratament, fratele acesteia, funcționarul Pavel Ilarionov Dezideriev, care se află temporar la Chișinău, a obținut certificat la 18 iunie 1879. Conform acestei adeverințe, Pavel Dezideriev a preluat temporar pentru administrare de la sora sa tipografia din Chișinău, cu dreptul de a realiza câteva comenzi, dat fiind că proprietara avea mari pierderi din cauza că tipografia era sigilată[24].

Se pare că în această perioadă Sofia Dezideriev a decedat, iar fratele ei, Pavel, cere permisiunea autorităților, la 28 iulie 1879, să vândă în întregime tipografia din casa Vasilisei Soluhina din sectorul 4 al orașului Chișinău, pe ulița Kupeceskaia, lui Ivan Alexandrovici Lupandino, locuitor al Chișinăului, candidat în drept al Universității din Moscova. Tipografia lui Dezideriev era constituită din: o mașină de scris rapid, o presă tipografică manuală, diferite seturi de litere în nouă casete din lemn, toate fiind înregistrate în caietele cu funie din tipografie[25]. În scurt timp,

[21] *Ibidem*, f. 7.
[22] *Ibidem*, f. 7-8.
[23] ANA DGAN. F. 2, inv. 1, d. 8539, f. 194a; F. 2, inv. 1, d. 8852, f. 9.
[24] ANA DGAN. F. 2, inv. 1, d. 8539, f. 99a, 194-195.
[25] *Ibidem*, f. 118.

Ivan Lupandino a obținut certificatul prin care i se permite de a cumpăra tipografia Sofiei Dezideriev[26].

Ivan Lupandino a administrat tipografia o perioadă scurtă de timp, ori la 7 februarie 1880 soția lui Ivan Lupandino, Maria Rafailovna cere să i se permită să cumpere tipografia soțului ei si să i se elibereze certificat de funcționare pe numele ei in Chișinău[27]. Această tipografie a revenit Mariei Lupandino, din cauza că soțul ei murise. În scurt timp, Maria Lupandino se recăsătorește și preia numele Vișnevski[28]. Aceasta a gestionat tipografia până la 2 iunie 1889, când o vinde lui Alexandr Antoniu Kontramadov[29]. Din acest moment urmele tipografiei, înființată de Nicanor Dezideriev, se pierd. Nu este cunoscut la momentul actual al cercetărilor cât timp a gestionat tipografia Alexandr Kontramadov, însă cert este că acesta a imprimat în continuare formulare, reclame, blanchete.

Concluzii

Tipografia particulară a lui Nicanor Dezideriev a fost înființată prin decizia guvernatorului Basarabiei la 19 mai 1858 și a funcționat fără întrerupere până la moartea sa, survenită în anul 1875. A fost a doua tiparniță privată, după cea a lui Achim Popov și a tipărit formulare, blanchete, reclame, etichete, foi volante și cărți. În anul 1860 a tipărit a doua ediție (după cea din 1859) a cărții lui Ioan Veniaminov, *Arătarea căii întru împărăția cerului*, Chișinău 1860. A doua carte tipărită de Nicanor Dezideriev a fost o creație literară în limba rusă a lui Gherbanovski, cu titlul *Cap-de-bou*, Chișinău, 1872. La 12 decembrie 1875 tipografia a trecut în gestiunea surorii sale, Sofia Dezideriev, care a continuat activitatea fratelui său. În prezent nu sunt cunoscute tipărituri din timpul activității surorii sale. În vara anului 1879, Sofia Dezideriev a decedat, iar tipografia a trecut în gestiunea fratelui său, Pavel Dezideriev, care se afla în acea perioadă la Chișinău. După moartea surorii sale, Pavel nu a dorit să administreze tipografia și a vândut-o după 28 iulie 1879 lui Ivan Lupandino, însă și acesta moare în scurt timp, iar la 7 februarie 1880 tipografia a fost preluată de soția sa, Maria Rafailovna Lupandino, devenită Maria Vișnevski. A gestionat tipografia până la 2 iunie 1889, când o vinde lui Alexandr Kontramadov. Începând cu 1889, urmele tipografiei înființate de Nicanor Dezideriev se pierd. Prezența și activitatea în Basarabia a celei de-a doua tipografii particulare, cea a lui Nicanor Dezideriev, este dovada modernizării tiparului basarabean în perioada de stăpânire țaristă. Acest proces, destul de complex, de altfel, a contribuit atât la calitatea tiparului, cât și la rusificarea românilor basarabeni, care erau îndemnați sau chiar forțați să utilizeze literatură, formulare, reclame, documente doar în limba rusă.

[26] ANA DGAN. F. 2, inv. 1, d. 8539, f. 205; F. 2, inv. 1, d. 8613 (1), f. 7.
[27] ANA DGAN. F. 2, inv. 1, d. 8539, ff. 99a, 39, 43, 48, 58, 250, 260; F. 2, inv. 1, d. 8819, f. 13.
[28] ANA DGAN. F. 2, inv. 1, d. 8819, ff. 8, 16, 68, 69.
[29] ANA DGAN. F. 2, inv. 1, d. 8819, ff. 4, 67, 60; F. 2, inv. 1, d. 8852, ff. 4, 13.